

บทที่ 5

รักไร้รัฐ : ความสัมพันธ์ไร้พรมแดน

รัฐชาติแบบมาตรฐานขึ้นอยู่กับพื้นฐานอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน ชายแดนรัฐชาติโดยส่วนใหญ่เป็นเส้นแบ่งแบบแดนชนแดน และขีดแบ่งโดยอาศัยแนวทางธรรมชาติ เช่น สันเขา สันปันน้ำ ร่องน้ำลึก หรือแนวธรรมชาติอื่นๆ แต่แนวธรรมชาติไม่เคยสอดคล้องกลมกลืนกับเส้นแบ่งทางสังคมวัฒนธรรม ชาติ ชาติพันธุ์ รัฐชาติตามแบบฉบับในปัจจุบันจึงทำหน้าที่สองอย่างคือ หนึ่ง รวมคนหลายชาติและหลายชาติพันธุ์เข้าไว้ด้วยกัน และสอง ขีดแบ่งชาติและชาติพันธุ์ที่อดีตเคยเป็นหนึ่งเดียวออกจากกัน รัฐต่างๆ ในโลกจึงทำหน้าที่สองประการข้างต้น เพราะทั้งในอดีตและปัจจุบันไม่มีรัฐชาติใดในโลกที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เดียว รัฐสยามหรือรัฐไทยใช้พรมแดนธรรมชาติในการขีดแบ่ง ไม่ว่าจะการขีดแบ่งนั้นไทยจะได้ดินแดนหรือเสียดินแดน แต่การขีดแบ่งทุกด้านและกับทุกรัฐล้วนตัดสายสัมพันธ์ ตัดเครือญาติ กลุ่มชาติพันธุ์ของคน (จิรวุฒิ เสนาคำ. 2551 : 195-196) เช่นเดียวกับแม่น้ำโขงสายน้ำแห่งชีวิตของผู้คนสองฟากฝั่งที่มีวิถีความเป็นอยู่ในสังคมเดียวกัน ถูกสถาปนาให้เป็นเส้นกั้นอาณาเขตไทย-ลาว แบ่งกลุ่มคนที่เคยเป็นหนึ่งเดียวออกจากกัน แต่เทคโนโลยีของอำนาจก็คงเป็นเพียงเส้นที่ขีดกั้นอาณาเขตดินแดนในแผนที่เท่านั้น

5.1 หญิงไทยสานสายสัมพันธ์เครือญาติที่ชายแดนแผ่นดินลาว

นางปราณี วงคำ (นามสมมุติ) หญิงชาวไทยวัย 63 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านลัดตะนะลังสีเหนือ เทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน กับนายตัน วงคำ (นามสมมุติ) ชายชาวลาววัย 65 ปี ผู้ร่วมสร้างตำนานรัก “รักไร้รัฐ” บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

นางปราณีเป็นบุตรของนายเลย พรหมบุตร (นามสมมุติ) ชายชราชาวไทยวัย 84 ปี ชาวอุบลราชธานี บ้านหนองนกเขียน อำเภอเขมรราชู (ปัจจุบันคือจังหวัดอำนาจเจริญ) ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับบ้านปากแซง เมืองเซโคน แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นายเลยมีบุตร 10 คน จึงต้องขยันทำมาหากินเลี้ยงดูบุตร ประกอบอาชีพค้าขายข้ามไปมาระหว่างสองฝั่งแม่น้ำโขง คุณตาเลยเล่าถึงความหลังในอดีตที่สายน้ำโขงเป็นสายน้ำแห่งชีวิตของคุณตาที่ข้ามไปมา เพื่อแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้าหล่อเลี้ยงชีวิตหลายคนในครอบครัวของคุณตา รวมทั้งชีวิตผองเพื่อนที่หลากหลายเผ่าพันธุ์ในกลุ่มน้ำแห่งชีวิตสายนี้

“...พายเรือข้ามฝั่งไปมา รับสินค้าจากฝั่งนี้ไปขายฝั่งโน้น เอาสินค้าจากฝั่งโน้นมาขายฝั่งนี้ ไม่มีกฎเกณฑ์อะไร ไม่เสียภาษี ก็แลกเปลี่ยนค้าขายกับพี่น้อง กับเพื่อนๆ กัน มีงาน มีบุญก็ช่วย

กันทำให้สำเร็จ น้องสาวก็ไปค้าขายอยู่บ้านปากแซง เซโคน ผังตรงข้ามกับบ้านหนองนกเขียน ...ปรานีเค้าก็ไปอยู่กับน้ำสาว ไปเป็นช่างเย็บผ้าอยู่ที่โน่นตอนอายุ 17-18 ปี กลับมาบ้านก็มีจดหมายจากผู้บ่าวลาวส่งมาที่บ้าน ก็ผิวเขาที่อยู่กันทุกวันนี้มันแหละ... มีลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง...”

คุณตาเล่าไปหัวเราะไปอย่างมีความสุข

คุณตาเดินทางจากอำนาจเจริญมาสะพานนะเขตเพื่อเยี่ยมลูกสาวคือนางปรานีอยู่เสมอ ตั้งแต่ยังแข็งแรงเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างสะดวกสบายก็จะเดินทางมาเอง เมื่อคุณตามีอายุมากขึ้นลูกสาวหรือหลานๆ ก็จะไปรับมาอยู่ที่สะพานนะเขต คุณตาจึงเดินทางไปมาระหว่างอำนาจเจริญกับสะพานนะเขตเป็นประจำ อาศัยอยู่ที่อำนาจเจริญบ้างสะพานนะเขตบ้าง แล้วแต่ว่าลูกคนไหนจะรับไปอยู่ด้วยหรือไปตามความประสงค์ของคุณตาเอง คุณตาคิดว่าอำนาจเจริญและสะพานนะเขตไม่แตกต่างกันเลย คุณตามีลูกหลานและเหลนอยู่ทั้งสองเมือง แต่เมืองสองเมืองนั้นอยู่กันคนละประเทศ ความรักลูกรักหลานทำให้คุณตามองไม่เห็นเส้นขีดกั้นพรมแดนที่แบ่งแยกลูกหลานของคุณตาให้เป็นคนละเชื้อชาติคนละประเทศ ทั้งๆ ที่เขาเหล่านั้นคือลูกหลานร่วมสายโลหิตเดียวกัน คือลูกหลานของคุณตาเลย พรหมบุตร

นางปรานีแต่งงานกับนายตัน แล้วพากันมาสร้างครอบครัวอยู่ในชุมชนลัดตะนะลั้งสี่เหนือเขตเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะพานนะเขต ประกอบอาชีพค้าขายสินค้าเบ็ดเตล็ด โดยใช้บริเวณชั้นล่างของบ้านเป็นร้านค้า วางสินค้าสำหรับขายให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนและบริเวณใกล้เคียง ด้วยอัธยาศัยไมตรีที่มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้คนที่ทั่วไปของนางปรานี จึงทำให้การค้าขายดำเนินกิจการไปได้ดี ครอบครัวของนางจึงเป็นครอบครัวที่มีฐานะดีครอบครัวหนึ่งในชุมชน

ผู้วิจัยพบกับนางปรานีในพิธีบวงสรวงหอมะเหล็กหลักเมืองโกสอนพมวิหาน โดยที่ผู้วิจัยไม่ทราบว่านางคือคนไทย นางปรานีชวนผู้วิจัยไปเที่ยวที่บ้านซึ่งอยู่ห่างจากหอมะเหล็กไม่ไกลมากนัก หลายวันผ่านไป ผู้วิจัยเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านลัดตะนะลั้งสี่เหนือตามหาบ้านของนางปรานีซึ่งไม่ยากนักเพราะบ้านของนางเป็นร้านค้าในชุมชน นางให้การต้อนรับเป็นอย่างดี แนะนำให้รู้จักพ่อคือคุณตาเลย และลูกๆ ของนางซึ่งอยู่ช่วยงานค้าขายที่บ้าน และบางคนก็เพิ่งกลับจากไปทำงานราชการ นางมีลูกหกคน มีครอบครัวไปแล้วบ้างยังเป็นโสดและเรียนหนังสืออยู่บ้าง ชีวิตครอบครัวของนางเป็นชีวิตครอบครัวที่มีความสุขครอบครัวหนึ่ง แม้นางปรานีจะเป็นคนไทยและนายตันสามีของนางเป็นคนลาว คนละเชื้อชาติคนละประเทศก็ตาม แต่เธอและเขาอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ความรักของเธอและเขาไม่มีเขตแดน ไม่มีรัฐ

นางปรานีเล่าถึงเรื่องราวชีวิตในอดีตที่เธอดำรงอยู่บนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงมาตั้งแต่เกิด บิดาพาข้ามฝั่งแม่น้ำค้าขายไปมาเป็นประจำ ระหว่างบ้านหนองนกเขียนฝั่งไทยและบ้านปากแซงฝั่ง

ลาว ผู้คนสองฝั่งโขงต่างก็ไปมาหาสู่กันเช่นนี้มาโดยตลอด เมื่อเธออายุ 17 ปี เธอได้ไปอาศัยอยู่กับ
 นางสาวซึ่งมีอาชีพค้าขายอยู่ที่เมืองเซโคน ในแขวงสะหวันนะเขต เธอไปรับจ้างเย็บผ้าอยู่ที่นั่นระยะ
 เวลาหนึ่งแล้วจึงกลับไปอยู่ที่บ้านดั้งเดิม

ในขณะที่นางสาวปราณีกลับไปอยู่ที่บ้านก็ได้รับจดหมายจากชายหนุ่มชาวลาวคนหนึ่งชื่อตัน
 มีอาชีพรับราชการเป็นครู สอนหนังสืออยู่ที่บ้านโนนสว่าง เมืองเซโคน เมืองที่เธอไปรับจ้างเย็บผ้า
 อยู่กับน้ำสาวนั่นเอง เธออ่านหนังสือที่เขียนด้วยตัวอักษรไทน้อยไม่เป็น จึงให้คุณตาช่วยอ่านให้ฟัง
 ความในใจของชายหนุ่มชาวลาวคนหนึ่งเขียนถึงหญิงสาวชาวไทยที่เขาหลงรักจึงไม่เป็นความลับ
 เหมือนความรักของชายหนุ่มหญิงสาวโดยทั่วไป แต่เป็นความรักที่ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงได้รับรู้ร่วมกัน
 ซึ่งขณะนั้นนางสาวปราณีก็มีชายหนุ่มชาวไทยอีกคนหนึ่งมารักชอบนางอยู่ แต่นางยังไม่ได้ตกลงปลง
 ใจชอบใคร

จดหมายของชายหนุ่มชาวลาวส่งมาถึงเธออีกหลายฉบับแต่เธอไม่เคยตอบจดหมายนั้นเลย
 ในที่สุดผู้เขียนจดหมายจึงได้เดินทางข้ามฝั่งแม่น้ำโขงสืบเสาะมาจนพบเธอที่บ้าน ข้ามไปข้ามมา
 เวะเวียนมาเยี่ยมอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งพาผู้ใหญ่จากฝั่งลาวมาสู่ขอนางสาวปราณีด้วยสินสอด
 เป็นเงินไทยสองพันบาท ซึ่งมีค่าของเงินสูงมากในสมัยนั้น

คุณตาเลยกล่าวถึงการตัดสินใจยกลูกสาวให้ชายหนุ่มชาวลาว ทั้งๆ ที่มีชายหนุ่มชาวไทยมา
 ชอบพอลูกสาวของคุณตาอยู่เช่นกัน การที่คุณตาเลือกชายหนุ่มชาวลาวมาเป็นลูกเขยนั้น คุณตาให้
 เหตุผลว่า

“ไม่เคยคิดเลยว่าคนนั้นเป็นลาว คนนี้เป็นไทย แต่ดูที่คุณสมบัติของเขา นายตันเขามี
 อาชีพเป็นหลักแหล่ง มีความรู้เฉลียวฉลาด นิสัยดี ความประพฤติเรียบร้อย เคารพผู้หลักผู้ใหญ่
 เข้าตามตรอกออกตามประตู รูปร่างหน้าตาดี มีลูกมีหลานก็คงจะไม่ชั่วร้ายชั่วเห่แน่ คุณปณีสัย
 เขาก็กล้าหาญสมชายคงดูแลลูกสาวเราให้มีความสุขได้ เมื่อเขาส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอจึงตัดสินใจยก
 ลูกสาวให้ ... อยู่กันจนทุกวันนี้ คิดไม่ผิดหรอกนะ เขาเนื้อคู่กัน”

นางปราณีเล่าถึงชีวิตภายหลังการแต่งงานมีครอบครัวที่นางต้องมาอาศัยอยู่กับสามี ซึ่งผิดกับ
 หญิงสาวชาวไทยโดยทั่วไปที่แต่งงานแล้วอาศัยอยู่กับบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง

“... ฉันแต่งงานเมื่ออายุ 22 ปี ต้องไปอาศัยอยู่กับบ้านพ่อแม่เขาที่บ้านนากะลา เมือง
 สองคอน อยู่ไม่นานก็เกิดสงครามต้องหลบหนีกลับมาอยู่บ้านเดิมที่ฝั่งไทย ส่วนพ่อตันก็ต้องหนี
 หลบซุกซ่อนตัวไปตามที่ต่างๆ จนสงครามเลิกจึงได้กลับมาอยู่ร่วมกัน... ตอนนั้นก็เลยย้ายมาอยู่
 ที่สะหวันนะเขต ที่นี่แล้ว เมืองนี้หากินง่าย ขายเป็นเล็กๆ น้อยๆ ก่อน ค่อยๆ ขยายขึ้น จนทุกวันนี้

ก็พอมีพอใช้เลี้ยงลูกๆ ให้เขาได้ร่ำเรียนมีงานมีการทำกันทุกคน... ทุกวันนี้ก็สบายหน่อย ลูกๆ มีงานทำกันบ้างแล้ว แม่ก็อยากไปเที่ยวพักผ่อนเปิดหูเปิดตาบ้าง อยากไปหลวงพระบาง คงต้องไปสักวัน ก็ไปเที่ยวกันสองคนตาขายตามประสาคนแก่ ลูกๆ โดกันหมดแล้วนี่ ...”

นางปราณีเล่าเรื่องชีวิตครอบครัวให้ฟังด้วยใบหน้ายิ้มแย้มอารมณ์ดี และหันไปบอกให้ลูกสาวหน้าตาสวยน่ารักที่เพิ่งกลับมาจากที่ทำงานมาทักทายผู้วิจัย แล้วจึงเล่าเรื่องราวชีวิตความรักไว้พรมแดนของนางให้ฟังต่อว่า

“... ตั้งแต่อยู่ด้วยกันมาก็ไม่มีเรื่องราวขัดแย้งอะไรที่รุนแรง มีครั้งเดียวที่แยกกันอยู่ ก็ตอนสงครามอินโดจีนนั่นแหละ ต้องหลบหนีภัยการเมืองยากหน่อย ฉันทันทีกลับไปบ้านกับลูก นอนร้องไห้เป็นห่วงเขาไม่รู้ว่าจะหนีไปซุกซ่อนรอดพ้นภัยหรือเปล่า ภัยสงครามนี่มันโหดร้ายจริงๆ คนเล็กๆ น้อยๆ อย่างเราไม่รู้เรื่องก็เดือดร้อนตามๆ กัน ขออย่าให้เกิดอีกเลย ... เรื่องการเมืองนี่ก็หนักใจนะ ฉันทันทีไปมามาสองประเทศก็มีบัตรประจำตัวสองใบ สองสัญชาติ”

เมื่อพูดถึงการมีบัตรประชาชนสองใบ นางจะลดเสียงพูดลงเป็นเสียงเบาๆ แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่ควรเปิดเผย ซึ่งนางก็ทราบว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมายไม่ควรทำ

“... ทำใจได้ล่ะ เรายังต้องข้ามไปข้ามมา ฟังนี้ก็พ่อแม่พี่น้อง ฟังโน้นก็ผัว ลูก หลาน ตัดกันไม่ได้หรอก มันจำเป็นที่จะต้องมียบัตรสองใบ ต้องใช้แสดงติดต่อราชการหลายๆ อย่าง เรื่องทรัพย์สินมรดก เรื่องสิทธิการรักษาพยาบาล สิทธิอื่นๆ ที่ควรได้อีก เพราะเราก็อาศัยอยู่ทั้งสองฝั่ง ก็มันมาแบ่งแยกกันทีหลัง ฉันทันทีต้องทำอย่างนี้แหละ ไม่น่าจะห้ามกันนะ ความรักมันห้ามกันไม่ได้หรอก ชาติศาสนาคงกีดกันไม่ได้ สำคัญที่คนสองคนที่อยู่ด้วยกัน เข้าใจกันก็ไม่มีปัญหา ฉันทันอยู่ด้วยกันจนมีลูกมีหลาน พ่อก็มีเหลนหลายคนแล้ว ...”

นางหันไปพูดกับพ่อเลยอย่างมีความสุข เพราะความรักไว้รัฐของเธอ เป็นความรักที่ยั่งยืน อยู่กันจนถือนไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร มีลูกหลานสืบสายโลหิตสืบกว่าคน นับเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีความสุข และข้ามพรมแดนมาเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติกับพี่น้องอื่นๆ อย่างแนบแน่นสนิทใจ ไร้ความแปลกแยก แม้สายน้ำโขงที่เชื่อมร้อยความรักของเธอและเขาเหล่านั้น จะถูกเทคโนโลยีของอำนาจสถาปนาให้เป็นเส้นกั้นอาณาเขตไทย-ลาว แต่ไม่เคยขวางกั้นความรัก ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของพวกเขาเลย

“...ไม่เคยคิดเลยนะว่าแม่น้ำโขงจะเป็นเส้นกั้นไทยกับลาว ฉันพายเรือข้ามไปมา มาตั้งแต่เด็กๆ คนลาวกับคนไทยไม่เห็นมีอะไรที่แตกต่างกัน อยู่ด้วยกันได้สบาย ...เป็นเมืองชายแดนก็ดี พอบอกว่าข้างนี้เป็นไทยข้างโน้นเป็นลาว คนที่ไม่เคยมาลาวก็อยากมาเที่ยวคิดว่ามาเที่ยวต่างบ้านต่างเมือง ต่างประเทศ (หัวเราะ) สังเกตดูเวลาวันเปิดพรมแดนคนมาเที่ยวกันเยอะเลย ถ้าขายได้ดีสงสัยว่าเป็นเพราะมาต่างประเทศนี่ละมั้ง แต่สำหรับฉันไม่มีอะไรแตกต่างเลย”

นางปรานีหยุดพูดไปชั่วคราว แล้วพูดเหมือนเพิ่งคิดได้ว่า

“...เออ...พอแบ่งฝั่งโน้นฝั่งนี้ มันก็มีกฎเกณฑ์เข้ามาบังคับให้ต้องปฏิบัติ ไม่ทำก็ถูกจับลำบากตรงที่เวลาข้ามไปมานี้แหละมันไม่เหมือนเมื่อก่อน ต้องข้ามเฉพาะตรงที่เขาให้ข้ามจุดโน้นจุดนี้ จุดผ่านแดน เสียเงินค่าเหยียบแผ่นดิน เหยียบแผ่นดินอีกฝั่งก็ต้องเสียเงิน เหยียบมาตั้งแต่เด็กไม่เคยเสีย มาเสียเงินค่าเหยียบแผ่นดินตอนแก่นี้ละ พ่อมาหาลูก พี่มาหาน้อง เพื่อนมาเยี่ยมยามก็เสียเงิน แต่ก็ยังไปมาหาสู่กันเหมือนเดิม แต่ก็ยากกว่าเก่า ...ใครที่เป็นญาติ เป็นพ่อแม่กับมันก็ไม่น่าจะเสียเงินนะ คิชะอีกไทยกับลาวเป็นพ่อแม่เป็นเมีย เป็นพี่เป็นน้องกัน มันจะได้ไม่ทะเลาะกัน ฮ่า...ฮ่า...”

นางปรานีหัวเราะด้วยความพึงพอใจ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นให้ญาติพี่น้องไทย-ลาวข้ามไปมาหาสู่กันได้ดังเดิม

5.2 หมู่ลาวสานสายใยรักบนชายแดนไทย

นายนำ (นามสมมุติ) หมู่ใหญ่ชาวลาวอายุ 48 ปี อยู่บ้านนาขาม แขวงสะหวันนะเขต เป็นชาวลาวสะหวันนะเขตมาแต่กำเนิด เมื่อวัยหนุ่มอายุ 17-18 ปี ก็ข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมาเที่ยวฝั่งไทย ข้ามไปมาหลายครั้ง เห็นว่าที่ฝั่งชายแดนไทยมีร้านอาหารมีงานให้ทำหลายอย่าง ในฤดูเกี่ยวข้าวเขาก็กับเพื่อนจึงชวนกันมาหารับจ้างเกี่ยวข้าวที่มุกดาหาร พักอยู่กับบ้านนายจ้างและคิดว่าเมื่อหมดฤดูเกี่ยวข้าวจะกลับสะหวันนะเขต แต่ก็มีส่วนรับจ้างเข้ามาให้ทำไม่ขาด ชายหนุ่มลาวรับจ้างทำงานอย่างเพลิดเพลิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นงานทำนาทำไร่ อยู่นานไปก็กลัวว่าจะผิดกฎหมายจึงทำบัตรแรงงานต่างด้าว ต้องเสียเงินปีละสี่พันบาท นายนำทำงานเก็บเงินทำบัตรแรงงานต่างด้าวเพราะคิดว่ารายได้จากการรับจ้างน่าจะคุ้มกับเงินทำบัตร

และแล้ว...วันหนึ่งในงานรับจ้างเกี่ยวข้าวเขาก็พบว่าการทำงานในเมืองไทยของเขาคุ้มค่ามากที่สุด เมื่อเขาได้พบรักกับหญิงสาวชาวไทย นางสาวรำไพ (นามสมมุติ) หญิงสาวจากบ้านน้ำคำ จังหวัดนครพนมมาอาศัยอยู่กับญาติที่บ้านนาโป และไปรับจ้างเกี่ยวข้าวที่บ้านบางทรายใหญ่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับชุมชนบ้านนาโป ทั้งสองพบกัน รักกัน และตกลงใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน

นางรำไพ เล่าให้ฟังถึงการตัดสินใจตกลงใช้ชีวิตคู่ร่วมกันกับนายนำว่า

“... ตอนแรกก็คิดว่าเป็นคนไทย พูดภาษาเดียวกันนี่ ไม่แตกต่างกันเลย ก็คบกันไป มารู้ตอนหลังว่าเป็นคนลาว แต่เขาก็เป็นคนดี ลาวหรือไทยถ้าเป็นคนดีก็ไม่เห็นแปลกอะไร พูดภาษาเดียวกันรู้เรื่อง ประเพณีอะไรก็คล้ายๆ กัน ถ้าเข้าใจกันอยู่ด้วยกัน ได้ก็ตกลง ...”

นายนำ และนางรำไพ หนุ่มลาวกับสาวไทย เชื่อมร้อยสายสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยความรัก สร้างครอบครัวอยู่บนพื้นที่ชายแดนชุมชนบ้านนาโป ประกอบอาชีพทำนาและรับจ้างทั่วไป จนกระทั่งมีบุตรด้วยกันสองคน

“... ญาติจากฝั่งลาวเขาก็ข้ามมาเยี่ยมกันเสมอ บางทีเราก็ให้เอาข้าวเอาผักกลับไปด้วย แบ่งกันกิน เขามีเขาก็เอามาฝาก เรามีเราก็ให้เขา ...”

เมื่อถามถึงการกลับไปอยู่ที่ประเทศลาวบ้านเดิม นายนำ ปฏิเสธไม่อยากจะกลับไป

“... ไม่อยากข้ามกลับไป มาอยู่ที่นี่หลายปีแล้ว ข้ามกลับไปก็ต้องดำเนินการหลายเรื่อง เสียเงินให้เจ้าหน้าที่ฝั่งโน้นมาก ไม่มีเงินก็จะถูกจับ ...”

นางรำไพ เผยถึงความรู้สึกต่อสถานภาพสามีที่ต้องเป็นแรงงานต่างด้าว

“... ต้องทำบัตรแรงงานต่างด้าวทุกปี เสียเงินมากปีละสี่พัน อยากได้บัตรถาวรไม่ต้องเสียเงินทุกปี กว่าจะหาได้...ยาก ลูกก็โตขึ้นทุกวัน รายจ่ายเยอะมาก ...อยู่มากี่หลายปีแล้ว มีลูกมีเมีย อยู่ที่นี่ก็น่าจะเป็นคนไทยได้แล้ว จะได้ทำอะไรสะดวกหน่อย หากินก็จะได้สบายกว่านี้ ...”

ความรักของเธอและเขาไม่มีรัฐไม่มีเส้นกันเขตแดน แต่รัฐก็มีข้อกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดและกักขังให้คนที่เคยอยู่ในรัฐใดรัฐหนึ่งติดราเพียงรัฐนั้น ถ้าหากจะเปลี่ยนแปลงที่อยู่ไปยังรัฐใหม่ก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบกฎหมายของทั้งสองประเทศ ซึ่งมีขั้นตอนและข้อกำหนดมากมาย รวมทั้งเงินที่ต้องใช้ในการดำเนินการ อุปสรรคต่างๆ ทำให้นายนำ ยังคงเป็นเพียงแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานและมีครอบครัวอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น เขาสามารถสานสายสัมพันธ์รักไว้รัฐได้สำเร็จแต่ยังไม่สามารถเปลี่ยนสัญชาติตามรัฐแห่งรักของเขาได้

5.3 สาวลาวกับหนุ่มไทยบนเส้นกันเขตแดนไทย-ลาว

สายน้ำโขงที่เย็นฉ่ำไหลขลุ่ยลอดเหลี่ยมผู้คนสองฟากฝั่งยังคงไหลตลอดมาอย่างไม่หยุดยั้งไม่เหน็ดเหนื่อย บางครั้งก็ขุ่นข้นเขียวกราก ไหลบ่าท่วมทันสองฟากฝั่ง บางครั้งก็ใสเย็นไหลเอื่อยตื้นเขิน เดินข้ามไปยังเกาะดอนกลางลำน้ำ ข้ามน้ำไปอีกฝั่งได้ อย่างสะดวกสบาย

เรือข้ามฟากที่จุดผ่านแดนถาวรมุกดาหาร-สะหวันนะเขต แล่นข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาหลายฤดูทั้งน้ำหลากน้ำลด คอสูกับกระแสน้ำเขียวกรากของแม่น้ำในหน้าน้ำหลาก หลบหลีกละเกาะดอนหลายแห่งในยามแล้ง เพื่อพาผู้โดยสารข้ามลำน้ำเส้นกันเขตแดนไปยังอีกฝั่งแผ่นดินฝั่งตรงกันข้าม ซึ่งบางครั้งก็ต้องเผชิญกับพายุโหมกระหน่ำ ทั้งลมทั้งคลื่นกลางลำน้ำโขง ชายไทยคนหนึ่งต้องพยายามประคองเรือโดยสารพาผู้โดยสารทั้งไทย-ลาวและอื่นๆ ให้ข้ามสายน้ำไปกลับให้ได้อย่างปลอดภัยมาหลายปี จนกระทั่งสายน้ำโขงนำพาเขาให้พบกับสาวน้อยคนสวยที่น่านรักผูกพัน แคล้วคล่องว่องไว กระฉับกระเฉง

กัปตันเรือหนุ่มใหญ่วัย 45 ปี นายพล (นามสมมุติ) เป็นผู้ขับเคลื่อนนาวาในแม่น้ำโขง สายน้ำแห่งความรัก ที่ทำให้เขาได้พบกับ น้องแพว (นามสมมุติ) สาวลาวชาวเมืองโกสอนพมวิหาน ที่ข้ามฟากไป-มา เพื่อทำงานรับจ้างที่มุกดาหาร เมื่อข้ามเรือไปมาบ่อยๆ ทำให้ทั้งสองได้รู้จักกัน และในที่สุดก็ตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน

พล เป็นคนขับเรือ แพวเป็นคนเก็บเงินจากผู้โดยสารในเรือ สาเหตุที่ต้องเก็บเงินผู้โดยสารในเรือ เพราะเรือลำนี้เป็นเรือที่ออกนอกกำหนดเวลาที่จัดไว้ เป็นเรือบริการสำหรับผู้โดยสารที่ต้องการข้ามฝั่งไปก่อนกำหนดตามปกติที่จะมีเรือข้ามไปมาชั่วโมงละหนึ่งลำหรือหนึ่งเที่ยว ถ้าต้องการเดินทางก่อนกำหนดผู้โดยสารต้องจ่ายเงินเพิ่มจากราคาที่กำหนดเป็นเงิน 20 บาท นับเป็นบริการให้ตามความประสงค์ของผู้โดยสาร เรือลำนี้เป็นเรือร่วมกับเทศบาลเมืองมุกดาหาร ต้องแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้กับเทศบาล รายได้ส่วนที่เหลือก็จะเป็นเงินรายได้ของเขาและเธอผู้ให้บริการ ซึ่งก็เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต แม้ในบางช่วงเวลาก็มีคนข้ามไปมาจำนวนไม่มากแต่ก็มีแม่ค้าพ่อค้าที่ข้ามไป-มาประจำ ทำให้พอมีรายได้เฉลี่ยใช้ดำรงชีวิตครอบครัวได้

“... เทศบาลน่าจะเก็บส่วนแบ่งจากเราน้อยลงหน่อย มันจะได้ยุติธรรม เพราะเราเป็นคนทำงาน บริการให้ความสะดวกแก่คนข้ามน้ำไปมา แต่แบ่งรายได้จากเราไปส่วนหนึ่ง วันไหนเก็บค่าโดยสารได้น้อย เมื่อแบ่งให้เทศบาลแล้วก็เหลือรายได้จริงๆ ไม่มาก ... แต่เราก็พยายามเก็บเล็กผสมน้อยไปเรื่อยๆ เพื่อชีวิตในอนาคตเผื่อมีลูกมีเต้าจะได้มีเงินเลี้ยงเขา ...”

ผู้โดยสารบนเรือโดยสารข้ามฟากที่จุดผ่านแดนถาวร

สาวน้อยขวัญใจคนขับเรือข้ามฟากผู้สร้างความรักบนเส้นกั้นพรมแดนกล่าวถึงงานและการวางแผนในชีวิตครอบครัว เธอเป็นผู้หญิงลาวคนหนึ่งที่ตั้งใจใช้ชีวิตคู่กับผู้ชายไทยบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว และยืนยันว่าความรักไม่มีพรมแดน

ความสัมพันธ์รักไร้พรมแดนระหว่างสาวลาวกับหนุ่มไทย ไม่ใช่เกิดเพียงในพื้นที่ชายแดนเท่านั้น ความเป็นเมืองชายแดนของจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต มีพื้นที่ที่ชุมชนอาศัยอยู่มาทั้งสองฝั่งเป็นเมืองซึ่งอยู่ตรงข้ามกัน. ในลักษณะเมืองชนเมือง ผู้คนข้ามไปมาหาสู่ติดต่อกันเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ทั้งภายในอาณาเขตเมือง และใช้เป็นพื้นที่เชื่อมโยงเพื่อเดินทางต่อไปยังเมืองหรือประเทศอื่นๆ ต่อไป เช่นเดียวกับ นางปิ่น แสงจัน (นามสมมุติ) หญิงชาวลาวผู้ใช้พื้นที่ชายแดนเชื่อมโยงเส้นทางเพื่อเข้าสู่กรุงเทพมหานคร และพบรักกับหนุ่มไทยที่นั่น

นางปิ่น แสงจัน หญิงสาวชาวลาว อายุ 23 ปี บ้านอยู่สะหวันนะเขต กำลังตั้งครรภ์ได้ 6 เดือน เมื่อสองปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2549) เธอนั่งเรือข้ามแม่น้ำโขงที่จุดผ่านแดนถาวรมายังมุกดาหาร และผ่านเลยเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งได้พบและแต่งงานกับผู้ชายชาวไทยคนหนึ่ง ในกรุงเทพฯ เธอข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาเพื่อเยี่ยมบ้านที่สะหวันนะเขตและข้ามไปทำงานที่กรุงเทพฯ ในวันหนึ่งเธอกลับไปยังแขวงสะหวันนะเขตเพื่อไปต่ออายุหนังสือผ่านแดน เธอกล่าวถึงการข้ามชายแดนที่จุดผ่านแดนถาวรไปมาโดยเรือโดยสารว่า

“...สบายดีไม่มีความยากลำบากเลยถ้าทำตามกฎระเบียบที่ทางการของทั้งสองประเทศตั้งไว้ ... เมื่อก่อนก็ข้ามไปมาโดยไม่ต้องเสียเงิน แต่เดี๋ยวนี้เขาก็มีระเบียบขึ้นมา ... ข้ามที่ทำเรื่องเหล่านี้มานานแล้ว เพราะใกล้บ้านกลับมาจากกรุงเทพฯ ก็เลยไปเยี่ยมบ้านได้ มาต่ออายุหนังสือผ่านแดน ... แฟนเป็นคนไทย เขาเป็นคนสมุทรปราการ เคยมาที่บ้าน พ่อแม่ก็ไม่ว่าอะไร มีงานทำเป็นหลักแหล่งแม่ก็ไม่ห่วง กำลังท้องจะมีลูกแล้ว เพื่อนสองสามคนก็มีแฟนเป็นคนไทย ... ไทยกับลาวอยู่ใกล้ๆ กัน ไม่แปลกหรอกที่จะเป็นพ่อแม่กัน ดีชะอีกจะได้มีความสัมพันธ์ที่ดี...”

เธอกำลังพูดถึงผลดีของความรักข้ามแดนก่อนลงเรื่องข้ามพากเข้าสู่เขตแดนประเทศไทยและเดินทางต่อไปยังกรุงเทพมหานครเพื่อไปใช้ชีวิตครอบครัวกับสามีของเธอ ซึ่งอีกไม่นานเธอก็จะให้กำเนิดเด็กไทยซึ่งมีสายเลือดผสมระหว่างไทยกับลาว พยานรักไร้พรมแดน

ความรักของหนุ่มสาวที่นำไปสู่การแต่งงานมีครอบครัวหรือญาติเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่พบเห็นได้ในสังคมแทบทุกแห่ง การแต่งงานเป็นการประกาศให้สังคมรับรู้และเห็นชอบกับการใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างสามีกับภรรยา การแต่งงานจึงเป็นทั้งความสัมพันธ์ทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ กฎหมายและการเมือง และครอบคลุมความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดที่มีอยู่ นำไปสู่เครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ต่อไป

การสร้างความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ (Kinship) เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เชื่อมโยงจากการแต่งงานของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงที่ไม่เคยคิดว่าสายน้ำโขงจะแบ่งแยกเชื้อชาติสายสัมพันธ์ของพวกเขา การข้ามโขงเพื่อไปมาหาสู่เยี่ยมชม ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงเป็นเรื่องปกติในวิถีชีวิตของพวกเขา เมื่อมีการชิดกันให้แม่น้ำแห่งชีวิตของพวกเขากลายเป็นเส้นกันเขตแดน เขาต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการข้ามแดนเขาจึงต้องหาวิถีทางที่จะดำรงความสัมพันธ์ของเขาให้คงอยู่ต่อไป การทำบัตรประชาชนสองสัญชาติ การลักลอบข้ามแดน แรงงานผิดกฎหมาย คนไร้รัฐ จึงเกิดขึ้นในพื้นที่สองฝั่งโขงที่กลายเป็นพื้นที่ชายแดนและมองว่าพวกเขาเหล่านี้คือ ปัญหา ใดๆ ที่เขาดำรงชีวิตเช่นนี้มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษที่สืบสานความสัมพันธ์เครือญาติอย่างไม่ขาดสายคู่สายน้ำโขงที่หล่อเลี้ยงชีวิตพวกเขาตลอดมา

ในบริบทของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เคลื่อนไหวอยู่ในบริบทของรัฐชาติซึ่งสามารถกำหนดนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา เป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพิจารณามากขึ้น โดยที่กลุ่มคนเหล่านั้นย่อมมีความแตกต่างกันในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ภายใต้แต่ละรัฐที่ตนเองสังกัดอยู่ เชื่อมโยงกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ภายใต้ความสัมพันธ์กับรัฐที่แตกต่างกัน ทำให้สถานภาพของแต่ละกลุ่มและความสามารถในการต่อรองกับรัฐมีความแตกต่างกัน ชุมชนบนพื้นที่ชายแดนจึงพยายามสร้างกลไกความสัมพันธ์ในสังคมในรูปแบบต่างๆ ขึ้นเพื่อสามารถดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ที่รัฐชิดกันความสัมพันธ์ของผู้คนให้แบ่งแยกออกจากกัน